

ANTOLOGIA POEZJI STAROPOLSKIEJ

WYDANIE Z OPRACOWANIEM

JAN KOCHANOWSKI

MIKOŁAJ SĘP-SZARZYŃSKI

WACŁAW POTOCKI

DANIEL NABOROWSKI

JAN ANDRZEJ MORSZTYN

IGNACY KRASICKI

Szanowny Czytelniku!

Trzymasz właśnie w rękach *Antologię poezji staropolskiej*, obejmującą wybór wierszy powstałych od Średniowiecza do Oświecenia.

Wybór ten różni się od wszystkich innych, jakie dostępne są w księgarniach. Co go wyróżnia? Otóż, przede wszystkim, znaleźć tu można – **obok tekstu wiersza – ułożony równolegle komentarz do utworu**. Taki układ pozwala na jednoczesną lekturę wiersza i zapoznawanie się z proponowaną jego interpretacją. **Jest to pierwsza tak skonstruowana antologia na polskim rynku wydawniczym!**

Dodatkowym atutem jest zamieszczenie w niniejszym wyborze **zdecydowanej większości utworów omawianych na lekcjach**. Z uwagi na wybór zebranych tu wierszy niniejsza *Antologia...* będzie przydatna **zarówno dla ucznia gimnazjum, jak i licealisty**. Znajdują się w niej najbardziej znane wiersze średniowieczne, a także wybór twórczości m.in. Jana Kochanowskiego, Jana Andrzeja Morsztyna, Daniela Naborowskiego, Wacława Potockiego, Ignacego Krasickiego.

Antologia... może być wykorzystywana w trakcie roku szkolnego (świetnie nadaje się do czytania „na bieżąco”), ale pomocą będzie służyć także przed klasówkami, jako forma powtórzenia materiału, a wreszcie w czasie przygotowań do egzaminu maturalnego.

Pod tekstem wiersza znajdziesz również **krótki opis utworu** – parę zdań dotyczących jego problematyki, tematu, okoliczności powstania. Atutem książki jest także **słowniczek ważnych pojęć**, związanych z omawianymi utworami i epokami, w których zostały napisane.

Całość napisana jest językiem ułatwiającym wejście w świat liryki również tym, którzy na co dzień za poezją nie przepadają – prostym, przystępnym i zrozumiałym.

Życzymy owocnej lektury i – jeżeli zdecydujesz się na wykorzystanie zawartych w *Antologii...* wskazówek w praktyce szkolnej – samych dobrych i bardzo dobrych ocen.

Wojciech Rzehak
i
Wydawnictwo GREG

ŚREDNIOWIECZE

Bogurodzica

1.
Bogurodzica, dziewica, Bogiem sławiona Maryja!
Twego syna, Gospodzina, matko zwolena Maryja,
Zyszczy nam, spuści nam.
Kiryjelejzon.

2.
Twego dzieła krzciciela, Bożyce,
Usłysz głosy, napełń myśli człowiecze.
Słysz modlitwę, jąż nosimy,
A dać raczy, jegoż prosimy,
A na świecie zbożny pobyt,
Po żywocie rajski przebył.
Kiryjelejzon.

1.
Podmiot liryczny, występujący w imieniu ludzi, **zwraca się do Maryi** – jako tej wybranej przez Boga Matki Chrystusa – by wsparła wiernych, wyjednując dla nich wsparcie u Jezusa.

2.
Powołując się na Jana Chrzciciela, zbiorowy podmiot liryczny zwraca się do Chrystusa, by wysłuchał modlitw wiernych i dał im to, o co proszą: na świecie szczęśliwe życie, a po śmierci możliwość pobytu w raju.

Parafraza współczesna

1.
Bogurodzico, dziewico, przez Boga sławiona, Maryjo!
Twego syna, (Chrystusa) Pana, matko wybrana Maryjo,
Pozyskaj nam, ześlij nam (uczyni nam przychylnym).
Panie, zmiłuj się.

2.
Ze względu na Twego chrzciciela (za sprawą św. Jana Chrzciciela), Synu Boży,
Usłysz głosy, spełń zamiary człowiecze.
Słuchaj modlitwy, którą zanosimy,
A racz dać (to), o co prosimy,
Na świecie szczęśliwe życie,
Po życiu przebywanie w raju.
Panie, zmiłuj się.

RENEZANS

JAN KOCHANOWSKI (1530–1584)

NOTA BIOGRAFICZNA

Określany mianem *poeta doctus* (poeta uczony, mistrz sztuki słowa), **Jan Kochanowski** urodził się w **Sycynie** pod Zwoleńem (w powiecie radomskim), w średnio zamożnej rodzinie szlacheckiej. Już w wieku 14 lat rozpoczął naukę w Akademii Krakowskiej, zapoczątkowując tym samym kilkunastoletni okres bezustannych studiów i podróży edukacyjnych, które uczyniły zeń jeden z najwszechstronniejszych umysłów XVI-wiecznej Europy. W latach 1551–1552, korzystając z protekcji księcia Albrechta, przebywał w Królewcu, studiując na tamtejszym uniwersytecie. W 1552 r. wyjechał do Włoch – spędził tam 5 lat, studiując na uniwersytecie w Padwie, gdzie **zdobył gruntowne wykształcenie filologiczne**, ukoronowane doskonałą znajomością łaciny, greki oraz literatury starożytnej. Kochanowski stał się jednym z najznakomitszych humanistów, świetnym znawcą literatury antycznej, a także twórczości Dantego Alighieri i Francesca Petrarci. Jego pierwsze utwory to łacińskie elegie miłosne. Stopniowo coraz bardziej przekonywał się do tworzenia w języku ojczystym. Wróciwszy około 1559 r. do Polski z Paryża, gdzie zetknął się z Pierre'm de Ronsardem i jego grupą poetycką „Plejada”, Kochanowski przez dziesięć lat przebywał na dworach magnackich (Filipa Padniewskiego, Jana Firleja i biskupa Piotra Myszkowskiego), a w końcu został sekretarzem króla Zygmunta Augusta; jego pozycja znakomitego poety była już wtedy bezsprzeczna i ugruntowana. Około 1570 r. porzucił życie dworskie i przeniósł się do otrzymanego w spadku po matce Czarnolasu. Tutaj zamieszkał na stałe ze swą małżonką, Dorotą Podlodowską. Życie na wsi upływało w zgodzie z humanistycznymi ideałami szczęścia i harmonii aż do śmierci córki Urszulki (1578 lub 1579). Otrząsnąwszy się z ciężkiego kryzysu światopoglądowego, Kochanowski zamierzał wrócić do czynnego życia politycznego, jednak plany te zniweczyła śmierć, która niespodziewanie dosięgła poetę w **1584 r.**, podczas jego pobytu w **Lublinie**.

TWÓRCZOŚĆ (wybór, podane daty są datami wydań utworów):

- **twórczość łacińska**: ok. **1560** – *Epitaphium Cretcovii* (Bazylea) – utwór włączony do dzieła Bernardito Scardeoniusa); **1584** – *Elegiarum libri IV* (Kraków) – zbiór elegii; **1584** – *Foricenia sive Epigrammatum libellus* (Kraków) – zbiór tzw. foriceniów, czyli łacińskich fraszek;

będącego właściwie prawem silniejszego, czyli zwykłym bezprawiem. Z rozmowy prowadzących wierszowany dialog szlachciców wynika, że w Rzeczypospolitej istnieje jedna „właściwa” wiara, a wszelkie od niej odstępstwa są niemile widziane przez Kościół. Każdy innowierca jest albo wkrótce będzie prześladowany. To wynik kontreformacji, która zniszczyła wspianą tradycję polskiej tolerancji.

Wacław Potocki jest również autorem poematu epickiego *Transakcja wojny chocimskiej*. Utwór powstał w 1670 r. (wydany dopiero w połowie XIX wieku), a jego treść stanowi opis przygotowań i samego przebiegu bitwy, którą wojska polskie i kozackie stoczyły z Turkami pod Chocimiem w 1621 r. Choć epos jako gatunek literacki wywodzi się ze Starożytności, Potocki, tworząc swój utwór, był bliższy średniowiecznym kronikom rycerskim. Nie ma w jego poemacie żadnych scen fantastycznych, ingerencji sił wyższych w losy bohaterów, a opisy pojedynków, zawierające wiele brutalnych i drastycznych scen, przypominają bardziej XII-wieczną *Pieśń o Rolandzie* niż *Iliadę* Homera. Przy pisaniu *Transakcji* autor oparł się na dzienniku wojennym Jakuba Sobieskiego (ojca Jana III), a opis wydarzeń jest przeplatany licznymi dygresjami o charakterze moralizatorskim, satyrycznym, społecznym i etycznym. Wojna chocimska jest tu opisana w szczegółowy, można by rzec, kronikarski sposób. Do najbardziej znanych fragmentów należy patriotyczna mowa Chodkiewicza. Dowodzący wojskami broniącymi Chocimia zagrzewa Polaków do boju, przypomina szczytne tradycje polskiego oręza, a jednocześnie dodaje żołnierzom otuchy, ośmieszając małość i nikczemność przeciwników.

DANIEL NABOROWSKI

WYBÓR WIERSZY

Marność

Świat hołduje marności
I wszystkie ziemskie włości;
To na wieki nie minie,
Że marna marność sływie.

Miłujmy i żartujmy, (5)
Żartujmy i miłujmy,
Lecz pobożnie, uczciwie,

A co czyste właściwie.
Nad wszystko bać się Boga –
Tak fraszką śmierć i trwoga. (10)

w. 1–4 Tytuł oraz pierwsze wersy kojarzą się ze Starotestamentową *Księgą Koheleta (Eklezjastesa)* i jej przesłaniem: *Vanitas vanitatum et omnia vanitas*, czyli „*Marność nad marnościami i wszystko marność*”). Ludzie uganiają się za wartościami pozornymi, przemijającymi, nietrwałymi.

w. 5–6 Pesymizm wynikający z przekonania, że „wszystko jest marnością”, zostaje złagodzony epikurejskim przyzwoleniem na korzystanie z życia.

w. 7–10 Zostaje zwrócona jednak uwaga na konieczność zachowania swego „**złotego środka**”: w swoim postępowaniu trzeba kierować się dobrze rozumianą bojaźnią bożą – tylko życie uczciwe i zgodne z boskimi przykazaniami jest wolne od lęków przed śmiercią i karą za grzechy.

Krótkość żywota

Godzina za godziną niepojęcie chodzi:

Był przodek, byłeś ty sam, potomek się rodzi.

Krótką rozprawa: jutro – co dziś jest, nie będziesz,

A żeś był, nieboszczyka imienia nabędziesz;

Dźwięk, cień, dym, wiatr, błysk, głos, punkt – żywot ludzki słynie. (5)

w. 1–4 Bezlitosny upływ czasu stanowi niewytłumaczalną zagadkę ludzkiej egzystencji. Jedyną pewną częścią życia każdego człowieka jest jego śmierć.

w. 5 Wyliczenie podkreślające krótkość życia (zjawiska krótkotrwałe, ulotne).

Słońce więcej nie wschodzi to, które raz minie,

Kołem niehamowanym lotny czas uchodzi,

Z którego spadł niejeden, co na starość godzi.

Wtenczas, kiedy ty myślisz, jużes był, nieboże;

Między śmiercią, rodzeniem byt nasz ledwie może (10)

Nazwan być czwartą częścią mgnienia; wielom była

Kolebka grobem, wielom matka ich mogiła.

w. 6–10 Życie ludzkie zostaje określone jako mgnienie pomiędzy chwilą narodzin a śmiercią.

w. 11–12 Podkreślenie ulotności życia: wielu umiera już w dzieciństwie, niektórzy giną jeszcze w łonie matki.

Respons niespodziewany

„Topić – mówił małżonek – rogacze potrzeba”.

Żona na to: „Uczyć się, miły, pływać trzeba”.

Żartobliwa fraszka oparta na dialogu męża z niewierną żoną. Gdy on chce topić zdradanych mężów, ona proponuje mu, by zabrał się do nauki pływania.

Do Anny

Z czasem wszystko przemija, z czasem bieżą lata,

Z czasem państwa koniec idzie, z czasem tego świata.

Za czasem stawa dowcip i rozum niszczeje,

Z czasem gładkość, uroda, udatność wiotszeje.

Z czasem kwitnące łąki i krasy ostradają, (5)

Z czasem drzewa zielone z liścia opadają.

Z czasem burdy ustają, z czasem krwawe boje,

Z czasem żal i serdeczne z czasem niepokoje.

Z czasem noc dniowi, dzień zaś nocy ustępuje, (10)

Czasowi zgoła wszystko na świecie hołduje.

Szczyra miłość ku tobie, Anno, me kochanie,

Wszystkim czasom na despekt nigdy nie ustanie.

w. 1–10 Pierwszą część tego wiersza o charakterze ikonocnym (tzw. ikon) stanowi spiętrzenie wyliczeń zjawisk, których cechą jest przemijanie, oraz anafory („z czasem...”). Podsumowaniem jest wers 10., zawierający stwierdzenie, że wraz z upływem czasu przemijają wszystkie zjawiska na tym świecie.

w. 11–12 Druga, krótsza, część wiersza to dobitna pointa, przeciwstawiająca wylicznym powyżej nietrwałym zjawiskom wieczną miłość podmiotu lirycznego do Anny.

Wzorowany na *Hymnie do cnoty* Arystotelesa *Hymn do miłości ojczyzny* był pierwszym wydanym drukiem wierszem Krasickiego. Ukazał się w „Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych” w roku 1774. Utwór stał się **hymnem Szkoły Rycerskiej**. Zwykle mówi się, że mieliśmy trzy hymny narodowe: pierwszym była *Bogurodzica*, trzecim – *Pieśń legionów polskich we Włoszech* (*Mazurek Dąbrowskiego*) Józefa Wybickiego, a pomiędzy nimi znajduje się *Hymn do miłości ojczyzny* Ignacego Krasickiego.

WYBÓR SATYR

Do króla

Im wyżej, tym widoczniej; chwale lub naganie
 Podpadają królowie, najjaśniejszy panie!
Satyra prawdę mówi, względów się wyrzeka:
Wielbi urząd, czci króla, lecz sądzi człowieka.
 Gdy więc ganię zdrożności i zdania mniej baczone, (5)
 Pozwolisz, mości królu, że od ciebie zacznę.
 Jesteś królem, a czemu nie królewskim synem?
 To niedobrze, krew pańska jest zaszczyt przed gminem.
 Kto się w zamku urodził, niech ten w zamku siedzi;
 Z tegoż powodu nasi szczęśliwi sąsiedzi. (10)
 Bo natura na rządzących pokoleniach zna się:
 Inszym powietrzem żywi, inszą strawą pasie.
 Stąd rozum bez nauki, stąd biegiłość bez pracy;
 Mądrzy, rządni, wspaniali, mocarze, junacy –
 Wszystko im łatwo idzie; a chociażby który (15)
 Odstrychnął się na moment od swojej natury,
 Znowu się do niej wróci, a dobrym koniecznie
 Być musi i szacownym w potomności wiecznie.
 Bo od czegoż poeci? Skarb królestwa drogi,
 Rodzaj możny w aplauzy, w słowa nieubogi, (20)
 Rodzaj, co umie znaleźć, czego i nie było,
 A co jest, a niedobrze, żeby się przyćmiło,
 I w to oni potrafią; stąd też jak na smyczy
 Szedł chwalca za chwalonym zysk niosąc w zdobyczy,
 A choć który fałsz postrzegł, kompana nie zdradził; (25)
 Ten gardził, ale płacił, ów śmiał się, lecz kadził.
 Tyś królem, czemu nie ja? Mówiąc między nami,
 Ja się nie będę chwalił, ale przymiotami
 Niezłymi się zaszczycam. Jestem Polak rodem,
 A do tego i szlachcic, a choćbym i miodem (30)
 Szynkował, tak jak niegdyś ów bartnik w Kruszwicy,
 Czemużbym nie mógł osieść na twojej stolicy?
 Jesteś królem – a byłeś przedtem mości panem;
 To grzech nieodpuszczony. Każdy, który stanem

w. 1–6 Wstęp, zawierający apostołę do króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Krasicki składa ważną deklarację etyczną: jego satyry będą oceniać ludzi bez względu na piastowane przez nich urzędy i stanowiska. Dalsza część utworu to monolog polskiego szlachcica atakującego monarchę.

w. 6–38 Podmiot liryczny – szlachcic stawia Stanisławowi Augustowi Poniatowskiemu szereg zarzutów, dyskwalifikujących go – w jego mniemaniu – jako władcę:

– **ZARZUT 1:** zaledwie **szlacheckie pochodzenie króla** („*Jesteś królem, a czemu nie królewskim synem?*”).

Stanisław August był synem kasztelana krakowskiego, Stanisława Poniatowskiego. Atakując monarchę szlachtę oburzało, że nie rządzi w kraju osoba o arystokratycznym pochodzeniu, a przede wszystkim, że król nie ma wśród swoich przodków jakichś władców państw („*Bo natura na rządzących pokoleniach zna się*”). Królewskie pochodzenie gwarantuje szacunek i posłuszeństwo podwładnych, którzy o wiele łatwiej mogą wybaczyć swojemu monarsze-arystokracie ewentualne błędy czy potknięcia („*a chociażby który / Odstrychnął się na moment od swojej natury, / Znowu się do niej wróci*”). Mówca uważa, że Stanisław August Poniatowski nie będzie autorytetem dla polskiej szlachty, która ani myśli nazywać go „najjaśniejszym panem”. Taki stan rzeczy może stanowić zapowiedź wypowiedzenia posłuszeństwa królowi przez poddanych, jak nieraz miało to miejsce w historii Rzeczypospolitej.

ZNANE I WAŻNE CYTATY

**Wszystko się dziwnie plecie
Na tym tu biednym świecie;**

– Jan Kochanowski *Pieśń 9/ks. I* („*Chcemy sobie być radzi*”) – str. 14

**Nową przypowieść Polak sobie kupi,
Że i przed szkoda, i po szkodzie głupi.**

– Jan Kochanowski *Pieśń 5* (*Pieśń o spustoszeniu Podola przez Tatarów*) – str. 17

**A jeśli komu droga otwarta do nieba,
Tym, co służą ojczyźnie.**

– Jan Kochanowski *Pieśń 12* („*Nie masz i po raz drugi nie masz...*”) – str. 19

**Wielkieś mi uczyniła pustki w domu moim,
Moja droga Orszulo, tym zniknięciem swoim!
Pełno nas, a jakoby nikogo nie było:
Jedną maluczką duszą tak wiele ubyło.**

– Jan Kochanowski *Tren VIII* – str. 32

**Ślachtetne zdrowie,
Nikt się nie dowie,
Jako smakujesz,
Aż się zepsujesz.**

– Jan Kochanowski „*Na zdrowie*” – str. 50

**Pokój szczęśliwość. Ale bojowanie
Byt nasz podniebny.**

Mikołaj Sęp Szarzyński *Sonet IV. O wojnie naszej,
którą więdziemy z Szatanem, światem i ciałem* – str. 55

Nierządem, powiedział ktoś dawno, Polska stoi;

– Wacław Potocki *Nierządem Polska stoi* – str. 58

**Świat hołduje marności
I wszystkie ziemskie włości;
To na wieki nie minie,
Że marna marność słynie.**

– Daniel Naborowski *Marność* – str. 65

Jam był wolny, dziś w klatce – i dlatego płaczę.

– Ignacy Krasicki *Ptaszki w klatce* – str. 75

Zawždy znajdzie przyczynę, kto zdobyczy pragnie.

– Ignacy Krasicki *Jagnię i wilcy* – str. 77

**Gdy więc wszystkie sposoby ratunku upadły,
Wśród serdecznych przyjaciół psy zająca zjadły.**

– Ignacy Krasicki *Przyjaciele* – str. 78

**Satyra prawdę mówi, względów się wyrzeka:
Wielbi urząd, czci króla, lecz sądzi człowieka.**

– Ignacy Krasicki *Do króla* – str. 81

Nie wszystko złoto, co się świeci z góry,
Ani ten śmiały, co się zwierzchnie sroży;
Zewnętrzna postać nie czyni natury,
Serce, nie odzież ośmiela lub trwoży.

– Ignacy Krasicki *Monachomachia* – str. 92

I śmiech niekiedy może być nauką,
Kiedy się z przywar, nie z osób natrząsa;

– Ignacy Krasicki *Monachomachia* – str. 93

Prawdziwa cnota krytyk się nie boi (...)

– Ignacy Krasicki *Monachomachia* – str. 96

KRÓTKI SŁOWNICZEK POJĘĆ

- **alegoria** – obrazowe, konwencjonalne przedstawienie jakiegoś zjawiska lub prawdy filozoficznej, od symbolu odróżnia ją to, że posiada tylko jedną, stałą interpretację; np. tonący okręt – alegoria kraju zagrożonego utratą niepodległości.
- **anafora** – (inaczej: powtórzenie) często spotykany w poezji barokowej środek stylistyczny, polegający na celowym rozpoczynaniu każdego wersu utworu tymi samymi słowami.
- **anakreontyk** – wywodzący się ze Starożytności utwór literacki o tematyce biesiadnej, zwykle humorystyczny, rubaszny, pisany prostym językiem, lecz starannie opracowany od strony formalnej; za twórcę gatunku uważa się Anakreonta z Teos (VI w. p.n.e.).
- **apostrofa** – bezpośredni, patetyczny zwrot do bóstwa, idei (często spersonifikowanej), ważnej postaci; może być ona fikcyjnym adresatem utworu lub źródłem natchnienia dla twórcy; apostrofę często spotyka się w uroczystych utworach typu oda, hymn, epos.
- **archaizacja** – celowe zastosowanie archaizmów w utworze literackim (patrz: archaizm).
- **archaizm** – wyraz, związek wyrazowy lub konstrukcja składniowa, które wyszły z powszechnego użycia.
- **asteizm** – pochwała kogoś lub czegoś, wyrażona w formie pozornych zarzutów.
- **bajka** – wierszowany utwór literacki o charakterze żartobliwym i moralizatorskim jednocześnie, którego charakterystycznym elementem jest rozpoczynający go lub kończący morał (puenta); bohaterami bajki mogą być ludzie lub zwierzęta będące alegoriami ludzkich cech (patrz: alegoria); bajka to gatunek literacki znany już w Starożytności (bajki Ezopa – VI w. p.n.e.); bajki dzielimy na narracyjne (dłuższe i bardziej rozbudowane fabularnie) i epigramatyczne (krótsze, zawierające raczej opis sytuacji niż akcji).
- **epigramat** – wywodzący się ze Starożytności krótki utwór poetycki, mogący mieć charakter okolicznościowy, dydaktyczny lub żartobliwy, charakteryzujący się dowcipnym morałem opartym na paradoksalnej lub satyrycznej koncepcji całości; za najbardziej znanego starożytnego twórcę epigramatów uważa się Simonidesa z Keos (VI/V w. p.n.e.), autora słynnego dwuwiersza „Przechodniu, powiedz Sparcie...”; najważniejszym rzymskim twórcą epigramatów był Marcjalis (I w. n.e.).
- **epos** – (inaczej: epopeja, poemat epicki, poemat heroiczny) utwór ukazujący dzieje życia bohaterów historycznych lub mitycznych herosów na tle wydarzeń uznawanych za przeło-

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	5
------------	---

ŚREDNIOWIECZE

<i>Bogurodzica</i>	7
Parafraza współczesna.....	7
Wiadomości o <i>Bogurodzicy</i>	8
<i>Lament świętokrzyski</i> (<i>Żale Matki Bożej pod krzyżem; „Postuchajcie, bracia miła...”</i>)	9
Wiadomości o <i>Lamencie świętokrzyskim</i>	10

RENEZANS

Jan Kochanowski – nota biograficzna	11
Wybór pieśni.....	12
<i>Hymn do Boga. Pieśń</i> [<i>Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary...</i>]	12
<i>Pieśń 2 / ks. I</i> [<i>Serce roście patrząc na te czasy...</i>]	13
<i>Pieśń 9 / ks. I</i> [<i>Chcemy sobie być radzi...</i>].....	14
<i>Pieśń 20 / ks. I</i> [<i>Miło szaleć, kiedy czas po temu...</i>]	15
<i>Pieśń 5</i> [<i>Wieczna sromota i nienagrodzona...</i>] (tzw. <i>Pieśń o spustoszeniu Podola przez Tatarów</i>).....	16
<i>Pieśń 9</i> [<i>Nie porzucaj nadzieje...</i>].....	18
<i>Pieśń 12</i> [<i>Nie masz i po raz drugi nie masz wątpliwości...</i>] (tzw. <i>Pieśń o cnocie</i>).....	19
<i>Pieśń 14</i> [<i>Wy, którzy Pospolitą Rzeczą władacie...</i>].....	19
<i>Pieśń 18</i> [<i>Ucieszna lutni, w której słodkie strony...</i>]	20
<i>Pieśń 19</i> [<i>Jest kto, co by wzgardziwszy te doczesne rzeczy...</i>] (tzw. <i>Pieśń o dobrej sławie</i>)	21
<i>Pieśń 24</i> [<i>Niezwykłym i nie leda piórem opatrzoney...</i>].....	22
Wiadomości o <i>Pieśniach Jana Kochanowskiego</i>	23
<i>Pieśń świętojańska o Sobótce</i> (fragmenty)	25
<i>Panna 1</i> [<i>Siostry, ogień napalono...</i>].....	25
<i>Panna 6</i> [<i>Gorące dni nastawają...</i>].....	26
<i>Panna 12</i> [<i>Wsi spokojna, wsi wesola...</i>].....	27
Wiadomości o <i>Pieśni świętojańskiej o Sobótce Jana Kochanowskiego</i>	28
Wybór psalmów	29
<i>Psalm 13</i> [<i>Usque quo, Domine, oblivisceris me in finem...</i>].....	29
<i>Psalm 130</i> [<i>De profundis clamavi ad Te, Domine...</i>]	29
Wybór Trenów	30
<i>Tren I</i>	30
<i>Tren V</i>	31
<i>Tren VII</i>	31
<i>Tren VIII</i>	32
<i>Tren IX</i>	32
<i>Tren X</i>	33
<i>Tren XI</i>	33
<i>Tren XVI</i>	34
<i>Tren XIX</i>	35
Wiadomości o <i>Trenach Jana Kochanowskiego</i>	39
Wybór fraszek	41
<i>Na swoje księgi</i> [<i>Nie dbają moje papiery...</i>].....	41
<i>O żywocie ludzkim</i> [<i>Fraszki to wszystko, cokolwiek myślemy...</i>].....	41

<i>Z Anakreonta [Ja chcę śpiewać krwawe boje...]</i>	42
<i>Raki [Folgujmy paniom nie sobie, ma rada...]</i>	42
<i>Na nabożną [Jesli nie grzeszysz, jako mi powiadasz...]</i>	43
<i>Na Konrata [Milczycie w obiad, mój Panie Konracie...]</i>	43
<i>Epitafijum Kosowi [Z zalem i płaczem, acz za twe nie stoi...]</i>	43
<i>O tymże [Wczora pił z nami, a dziś go chowamy...]</i>	44
<i>Z Anakreonta [Ciężko, kto nie miłuje, ciężko, kto miłuje...]</i>	44
<i>Na Świętego Ojca [Świętym cię zwać nie mogę, Ojcem się nie wstydzę...]</i>	44
<i>Na Sokalskie mogiły [Tusmy się mężnie prze ojczyznę bili...]</i>	44
<i>O doktorze Hiszpanie [„Nasz dobry doktor spać się od nas bierze...”]</i>	45
<i>O miłości [Próżno uciec, próżno się przed Miłością schronić...]</i>	45
<i>O żywocie ludzkim [Wieczna Myśli, któraś jest dalej niż od wieka...]</i>	45
<i>Ku Muzom [Panny, które na wielkim Parnazie mieszkacie...]</i>	46
<i>Na lipę [Gościu, siądź pod mym liściem, a odpoczni sobie...]</i>	46
<i>O kapellanie [Królowa do mszej chciała, ale kapellana...]</i>	47
<i>O kaznodziei [Pytano kaznodzieje: „Czemu to, prałacie...”]</i>	47
<i>Do fraszek [Fraszki moje (coście mi dotąd zachowały)...]</i>	47
<i>Do snu [Śnie, który uczysz umierać człowieka...]</i>	48
<i>Do Hanny [Na palcu masz dyjament, w sercu twardy krzemień...]</i>	48
<i>Do gór i lasów [Wysokie góry i odziane lasy...]</i>	48
<i>Do fraszek [Fraszki nieprzeptacone, wdzięczne fraszki moje...]</i>	49
<i>Na dom w Czarnolesie [Panie, to moja praca, a zdarzenie Twoje...]</i>	49
<i>Na zdrowie [Ślachetne zdrowie, Nikt się nie dowie...]</i>	50
<i>Człowiek Boże igrzysko [Nie rzekł jako żyw żaden wietrznej prawdy z wieka...]</i>	50
Wiadomości o <i>Fraszkach</i> Jana Kochanowskiego.....	51
Mikołaj Sęp Szarzyński.....	53
Wybór wierszy.....	53
<i>Psalmu CXXX paraphrasis (De profundis clamavi ad Te, Domine)</i>	53
<i>Sonet I. O krótkości i niepewności na świecie żywota człowieka</i>	54
<i>Sonet II. Na one słowa Jopowe: Homo natus de muliere, brevi vivens tempore etc.</i>	54
<i>Sonet IV. O wojnie naszej, którą więdziemy z Szatanem, światem i ciałem</i>	55
<i>Sonet V. O nietrwałej miłości rzeczy świata tego</i>	55
<i>Epitafium Rzymowi</i>	56
Wiadomości o autorze i jego utworach.....	56

BAROK

Wacław Potocki.....	58
Wybór wierszy.....	58
<i>Nierządem Polska stoi</i>	58
<i>Veto albo nie pozwalam</i>	59
<i>Niechaj śpi pijany (Na toż trzeci raz)</i>	59
<i>Pospolite ruszenie</i>	59
<i>Kto mocniejszy, ten lepszy</i>	60
<i>Zbytki polskie</i>	61
<i>Transakcja wojny chocimskiej... (fragmenty)</i>	62
Wiadomości o autorze i jego utworach.....	64
Daniel Naborowski.....	65
Wybór wierszy.....	65
<i>Marność</i>	65
<i>Krótkość żywota</i>	66
<i>Respons niespodziewany</i>	66

<i>Do Anny</i>	66
<i>Cnota grunt wszystkiemu</i>	67
<i>Na oczy królowny angielskiej, która była za Fryderykiem, falcgrafem reńskim, obranym królem czeskim</i>	67
Wiadomości o autorze i jego utworach	68
Jan Andrzej Morsztyn	69
Wybór wierszy	69
<i>Cuda miłości</i>	69
<i>O swej pannie</i>	70
<i>Do tejże</i>	70
<i>W kwartanie</i>	70
<i>Nieglupia</i>	71
<i>Do trupa</i>	71
<i>Niestatek</i>	72
<i>Na Tomka</i>	72
Wiadomości o autorze i jego utworach	72
OŚWIECENIE	
Ignacy Krasicki – nota biograficzna	74
Wybór bajek	75
<i>Kulawy i ślepy</i>	75
<i>Szczur i kot</i>	75
<i>Ptaszki w klatce</i>	75
<i>Filozof</i>	76
<i>Groch przy drodze</i>	76
<i>Lew i zwierzęta („Lew, ażeby dał dowód, jak wielce łaskawy...”)</i>	76
<i>Komar i mucha</i>	77
<i>Dewotka</i>	77
<i>Wino i woda</i>	77
<i>Jagnię i wilcy</i>	77
<i>Przyjaciele</i>	78
<i>Malarze</i>	79
Wiadomości o <i>Bajkach</i> Ignacego Krasickiego	79
<i>Hymn do miłości ojczyzny</i>	80
Wybór satyr	81
<i>Do króla</i>	81
<i>Świat zepsuty</i>	83
<i>Pijaństwo</i>	85
<i>Żona modna</i>	87
Wiadomości o <i>Satyrach</i> Ignacego Krasickiego	91
<i>Monachomachia</i> (fragmenty)	92
Wiadomości o <i>Monachomachii</i> Ignacego Krasickiego	96
Znane i ważne cytaty	98
Krótki słowniczek pojęć	99